שעושה אותו גלל: **מתני'** [א]מרחיקין את הנבלות ואת הקברות ואת הבורסקי מן העיר חמשים אמה [ב]אין עושין בורסקי אלא למזרח העיר רבי עקיבא אומר לכל רוח הוא עושה חוץ ממערבה ומרחיק חמשים אמה [א]ומרחיקין את המשרה מן הירק ואת הכרישין מן הבצלים ואת החרדל מן הדבורים [ג]ורבי יוסי מתיר בחרדל: **גמ'** איבעיא להו ר' עקיבא היכי קאמר לכל רוח הוא עושה וסומך חוץ ממערבה דמרחיק נ' אמה ועושה או דלמא לכל רוח הוא עושה ומרחיק חמשים אמה חוץ ממערבה דאינו עושה כלל ת"ש דתניא ר"ע אומר לכל רוח הוא עושה ומרחיק חמשים אמה חוץ ממערבה דאינו עושה כל עיקר מפני שהיא תדירא א"ל רבא לרב נחמן מאי תדירא אילימא תדירא ברוחות והא [ב]אמר רב חנן בר אבא אמר רב ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כולן שאילמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת ורוח דרומית קשה מכולן ואילמלא בן נץ שמעמידה מחרבת את העולם שנאמר [1]המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן אלא מאי תדירא בשכינה דאריב"ל בואו ונחזיק טובה לאבותינו (א) שהודיעו מקום תפלה דכתיב [2]וצבא השמים לך משתחוים מתקיף לה רב אחא בר יעקב ודלמא כעבד שנוטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו [ג]ומשתחוה קשיא ורבי אושעיא סבר שכינה בכל מקום דאמר רבי אושעיא מאי דכתיב [2]אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים וגו' שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם שלוחי בשר ודם ממקום שמשתלחים לשם מחזירים שליחותן אבל שלוחיך למקום שמשתלחין [ד]משם מחזירין שליחותן שנאמר [3]התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו יבואו ויאמרו לא נאמר אלא וילכו ויאמרו מלמד שהשכינה בכל מקום ואף רבי ישמעאל סבר שכינה בכל מקום דתנא דבי רבי ישמעאל מנין ששכינה בכל מקום שנאמר [4]הנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו אחריו לא נאמר אלא לקראתו מלמד ששכינה בכל מקום ואף רב ששת סבר שכינה בכל מקום דא"ל רב ששת לשמעיה לכל רוחתא אוקמן לבר ממזרח ולאו משום דלית ביה שכינה אלא [ו]משום דמורו בה מיני ורבי אבהו אמר שכינה במערב דא"ר אבהו מאי אוריה אויר יה אמר רב יהודה (ב) מאי דכתיב [5]יערוף כמטר לקחי זו רוח מערבית שבאה [ז]מערפו של עולם תזל כטל אמרתי זו רוח צפונית שמזלת את הזהב וכן הוא אומר [6]הזלים זהב מכיס כשעירים עלי דשא זו רוח מזרחית שמסערת את כל העולם [5]כשעיר וכרביבים עלי עשב זו רוח דרומית שהיא מעלה רביבים ומגדלת עשבים תניא ר"א אומר עולם לאכסדרה

שעושה אותו גלל. מרבה לו זבל ושורף את הזרעים שמזרעו בו: **מתני' את הנבלות ואת הקברות כו'.** משום ריח רע: **אלא למזרח העיר.** שאין הרוח מזרחית קשה (ג) תדיר אא"כ באה לפורענות אבל כדרכה היא חמה ומנשבת בנחת דכתיב (יונה ד) רוח קדים חרישית ותך השמש וגו' לפיכך אינה מגלה הריח לעיר: **חוץ מן מערבה.** בגמ' מפרש טעמא: **גמ' וסומך.** אינו צריך להרחיק נ' אמה: **שאינו עושה כלל.** ומרחיק נ' אמה דקאמר ר"ע אשאר רוחות דרישא קאי: **תדירא ברוחות.** אותו צד תדיר ברוח שרוח מערבית מנשבת תדיר משאר רוחות: **רוח צפונית מנשבת עם כל אחת.** מהרוחות לפי שהיא רכה ומתוקה ולולה כדאמר ביבמות (דף עב.) וממתקתן: **בן נץ.** מלאך העשוי בדמות נץ: **מעמידה.** בכנפיו: **תדירא בשכינה.** במערב היא שוכנת: **לאבותינו.** אנשי כנה"ג שאמרו מקרא זה בספר עזרא: **וצבא השמים.** השמש והירח העומדים במזרח: **לך משתחוים.** למערב: **ודלמא.** הם למזרח משתחוים וכי תימא אין דרך להשתחוות סמוך לרב הם עושין כעבד שנטל פרס מרבו וחוזר לאחוריו ומשתחוה כשהוא הולך לאחוריו משנטל פרס מתרחק תמיד בהשתחויה: **פרס.** מתן: **אתה הוא ה' לבדך.** בתר(ה) וצבא השמים כתיב ועל עסקי שליחות צבא השמים הוא משבח ואומר אתה הוא לבדך במדה זו: **לשם מחזירין שליחותן.** כשבאין לומר עשינו שליחותך צריכין לשוב אל מקום שהשולחם עומד שם: **למקום שמשתלחין.** פי' באותו מקום שנשתלחו שם אף שם השכינה מצויה ואומרים לו עשינו שליחותך: **והנה המלאך הדובר בי יוצא.** בנבואת זכריה למוד את ירושלים כמה ארכה וגו' ומלאך אחר יוצא לסתור שליחותו של ראשון שחזר בו המקום (ד) ולא יתן בה מדה ואומר פרזות תשב ירושלים והרי שניהם מאת השכינה באים ואחריו לא נאמר אלא לקראתו זה בא מכאן וזה בא מכאן: **רב ששת.** סגי נהור עיניים הוה: **לכל רוחתא אוקמן.** העמידני להתפלל: **דמורו בה מיני.** תלמידי עובדי ע"ז(ו) מורים הוראה להתפלל במזרח: **אוריה.** אני שמעתי כך קורין למערב בלשון פרסי. ול"נ שכך קורין למזרח בלשון לעז והיינו דקאמר אויר יה שהשכינה במערב ופניו למזרח נגלה המזרח אוירו: **יערוף כמטר לקחי.** משה רבינו דימה את התורה לארבע רוחות כשם שאי אפשר בלא הם כך אי אפשר לעולם בלא תורה: **מערפו של עולם.** אני שמעתי מאחוריו של עולם על שם שהשכינה במערב ס"ל. ואני אומר מאחוריו של עולם שהמערב קרוי אחור שנאמר הן קדם אהלך ואינני ואחור ולא אבין וגו' (איוב כג): **שמולת את הזהב.** שמחממת ומביאה שרב ורעבון בא והזהב זל: **וכן הוא אומר.** דכתיב זילותא גבי זהב: **כשעיר.** שד: לאכסדרה

שעושה אותו גלל. אע"ג דגלל משביח הקרקע כשהיא כולה גלל מזיק: **אין** עושין בורסקי **אלא** למזרח העיר. משום דרוח מערבי שהוא קשה ירחיק ויוליך הריח מן העיר כדאמרי' (ברכות מ.) היכן למזרח גרנו דמו כראשו מפני שרוח מערבית מביא הקש בחוטמו: **מפני** שהיא תדירה. לא גרסי' מ"ט דמן הברייתא היא דהכי איתא בתוספתא (פ"א ע"ש): **וצבא** השמים לך משתחוים. וא"ת בלילה נמי במזרח משתחוים וי"ל דאין לנו ללמוד אלא ממה שאנו רואין וא"ת ואמאי לא נדע מקום תפלה מבית המקדש שהיתה שם שכינה במערב וי"ל דמשם אין ללמוד דאע"ג דשכינה בכל מקום אי אפשר להשים ארון וכפורת אלא בצד אחד וריב"א אומר דמשם אין ללמוד דשכינה במערב דנהי דבית קדשי הקדשים היה במערב המקדש מ"מ הארון שהשכינה שם כדכתיב (שמות כה) ונועדתי לך שם היה במזרח בית קדשי הקדשים(ו): **לכל** רוחתא אוקמן. כל הני אמוראי לית להו הא דתניא בברכות (דף ל.) שחייב אדם להתפלל נגד ירושלים משום דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם אלא סברי כר' ישמעאל דאמר (ה) בכ"מ שכינה ומאן דאמר שכינה במערב סבר כר"ע דאמר מפני שהיא תדירה ור' חנינא דשמעתין דאמר כגון אתון דיתבון לצפונא דארעא דישראל אדרימו סבר לה כברייתא דברכות: **אוריה.** לשון שפ"ה דאוריה מערב נראה לר"ת *ולר"ח עיקר(ז): **רוח** מערבית שבא מערפו של עולם. כדפי' בקונט' מאחורו של עולם דמערב קרוי אחור דכתיב אחור וקדם צרתני ודרשינן [בחגיגה] (דף יב.) לענין מזרח ומערב וכתיב נמי ארם מקדם ופלשתים מאחור (ישעיה ט) וקרי נמי לדרום ימין ולצפון שמאל כדאמרי' בשמעתין והיינו משום דשכינה במערב ופני השכינה למזרח לכך קרוי מערב אחור ומזרח קדם ודרום ימין ולצפון שמאל ולמ"ד שכינה בכל מקום נ"ל דהאי דקרי מזרח קדם ומערב אחור ודרום ימין ולצפון שמאל משום שכינה בבית המקדש שהיה במערב ופני השכינה כלפי ישראל שהיו במזרח ומשתחוים שם: **הגה"ה** ורבינו יצחק בר יהודה פירש דכשעמד אדם הראשון כשנברא היו פניו למזרח ואין נראה שהיה ערפו כלפי השכינה למאן דאמר שכינה במערב. ע"כ הגה"ה: **רוח** מזרחית שמסערת כל העולם כולו. והא דמשמע במתניתין שהיא נוחה מכל הרוחות היינו כשהיא באה כדרכה אבל כשבאה לפורענות היא מסערת *כדפי' הקונט' במתניתין: וממזרים

מסורת הש"ס

א) לעיל יח. ב) גיטין לא: ג) [ילקוט וגעי' איתא שם], ד) [עי' בערוך ערך פרס שכתב בשם רבינו גרשום פירוש נכון על זה], ה) [כתריא רש"ס], ו) כפי"ש: תלמידי ישו, ז) [ועי' תוס' דסכה סוף מ"ט ומ"ש עוד ביומא פ"ה מ"ע ע"ש], ח) וכ"פ הערוך ערך אסתגא עי' תוס' גיטין לא: ד"ה שהיא נשיב.

תורה אור השלם

1 הֲמִבִּינָתְךָ יַאֲבֶר נֵץ יִפְרֹשׂ כְּנָפָו לְתֵימָן: איוב לט כו

2 אַתָּה הוּא יְיָ לְבַדֶּךָ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם וְכָל צְבָאָם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר עָלֶיהָ הַיַּמִּים וְכָל אֲשֶׁר בָּהֶם וְאַתָּה מְחַיֶּה אֶת כֻּלָּם וּצְבָא הַשָּׁמַיִם לְךָ מִשְׁתַּחֲוִים: נחמיה ט ו

3 הַתְשַׁלַּח בְּרָקִים וְיֵלֵכוּ וְיֹאמְרוּ לְךָ הִנֵּנוּ: איוב לח לה

4 וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יֹצֵא וּמַלְאָךְ אַחֵר יֹצֵא לִקְרָאתוֹ: זכריה ב ז

5 יַעֲרֹף כַּמָּטָר לִקְחִי תִּזַּל כַּטַּל אִמְרָתִי כִּשְׂעִירִם עֲלֵי דֶשֶׁא וְכִרְבִיבִים עֲלֵי עֵשֶׂב: דברים לב ב

6 הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס וְכֶסֶף בַּקָּנֶה יִשְׁקֹלוּ יִשְׂכְּרוּ צוֹרֵף וְיַעֲשֵׂהוּ אֵל יִסְגְּדוּ אַף יִשְׁתַּחֲווּ: ישעיה מו ו

גליון הש"ס

גמרא ומשתחוה קשיא. עי' סנהדרין דף לא ע"ב: **תוס'** ד"ה אוריה בו' ולר"ח עיקר. עי' קדושין דף יג ע"ב תוס' ד"ה הגה"ה: **שם** ד"ה רוח מזרחית. כדפי' הקונטרס במתני'. כל"ל כעי"ש חבקוק א' ח':

הגהות הב"ח

(א) גמ' שהודיעונו מקום תפלה: **(ב)** שם אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב יערוף: **(ג)** רשב"ם ד"ה אלא וכו' קשה תמיד אא"כ: **(ד)** ד"ה והנה המלאך וכו' שחזר בו המקום מליתן בה מדה: **(ה)** תוס' ד"ה לכל וכו' דאמר שכינה בכ"מ ומאן דאמר:

מוסף רש"י

ומרחיקין את המשרה. מים ששורין בו את הפשתן. **מן הירק.** שלחוי מאכל, כרוב ופומין וכרישין (לעיל יח.). **ואת הכרישין.** כרתי, פורל"ש (שם). **ואת החרדל מן הדבורים.** שאוכלין את החרדל ומחדד את פיהם ואוכלות את הדבש (שם). **ד' רוחות מנשבות בכל יום.** מזרחית בבקר ורוח דרומית בחצי היום ומערבית בתחלת הלילה וצפונית בחצי לילה, כמהלך חמה שמתהלכת ממזרח לדרום ומדרום למערב ומתעבר לצפון (סנהדרין מו.) שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית מהלך החמה ושש אחרונות רוח דרומית ובתחלת הלילה רוח מערבית ובחצות הלילה רוח צפונית (ברכות ג.). **ורוח צפונית.** נוחה היא לא חמה ולא צוננת וממתקת את שאר הרוחות (גיטין לא.).

עין משפט נר מצוה

פב א ב מיי' פי"א מהל' שכנים הל' ג סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' קנה סעיף כג:

פג ג מיי' שם הלכה ה' סמג שם טוש"ע שם סעיף לא:

פד ד טוש"ע א"ח סי' צד סעיף ג בהג"ה:

רבינו גרשום

פיסקא בורסקי. מקום שמעבדין בו העורות ומסריח: אלא למזרח העי'. מפני שרוח מערבי שהיא תדירא מנשבת בו ודוחה הסריחה שאינה באה לעיר: חוץ ממערבה. שהיא תדירא ודוחה את הסריחה לעיר (א) מש"ה אין עושין: שאלמלא כן. שרוח צפונית מבלבלתן אין העולם מתקיים: יפרוש כנפיו לתימן. משום דמעמידה לאותו רוח תדיר: בתפלה. שהשכינ' במערב ומש"ה צריך להרחיק משם: לך משתחוים. [צבא] השמים היינו השמש והירח כשיוצאים במזרח לך משתחוים למערב ושם צריך להחזיר בשעת תפלה: ואימא. שהשכינה במזרח ודקאמר לך משתחוים עושים כעבד שנוטל פרס מרבו ומשתחוה וחוזר לאחוריו. כך בשעה שיוצאין ממזרח חוזרין פניהם לשכינה במזרח ומשתחוים ושוב יוצאין וזורחין. קשיא: לבדך משליחותך ומשנה מבשר ודם: ויאמרו לך הננו. בכ"מ שהן. [מלמד] שהשכינה בכל מקום: והנה המלאך הדובר בי יוצא מאת השכינה ומלאך אחר יוצא לקראתו. מן צד אחר יוצא ולפני שכינה: דמודי בה מיני. שמשתחוין לצבא השמים היוצאין מן המזרח: אוריה. קורין בלשונן לרוח מערבי: יערוף כמטר לקחי. זה העוסק בתורה לשמה ומרכין אזניו לשמוע לקחי עושה טובה לעולם כמטר זה שבא מן מערב: שבאה מערפו של עולם. מרוח מערבי ערפו של שכינה הוא. דכתיב צפון וימין אתה בראתם דמשמע דימינו של שכינה בדרום ושמאלו לצד צפון ופניו למזרח וערפו למערב אלמא דשכינה במערב: ותזל כטל אמרתי. היינו שמזולל תורה שעוסק שלא לשמה מביא רעה לעולם כרוח צפוני שמנשב ומביא רעה לעולם: עד שמזולת את הזהב. שנותנין בני אדם כספם וזהבם בזול בשביל התבואה: כשעירים עלי דשא. זהו העוסק בתורה שלא לשמה: כשעירים. כשד: וכל העוסק בתורה לשמה מביא טובה לעולם כרביבים הללו שיורדין בנחת:

א) נראה דצ"ל מפוי"ה אין עושין כל עיקר.